

SOSYOLOJİ
DERGİSİ
Sociology Journal

SOSYOLOJİ DERGİSİ/SOCIOLOGY JOURNAL
Cilt/Volume 37 • Sayı/Number 2 • Aralık/December 2017
ISSN 1304-2998 • eISSN 2148-9165 • doi 10.26650/TJS

Sosyoloji Dergisi uluslararası ve hakemli bir dergidir. Yayımlanan makalelerin sorumluluğu yazarına/yazarlarına aittir. Sociology Journal is the official peer-reviewed, international journal of the Istanbul University Department of Sociology. Authors bear responsibility for the content of their published articles.

Baş Editör/Editor-in-Chief

Prof. Dr. İsmail Coşkun (İstanbul Üniversitesi)

Sayı Editörü/Guest Editor

Yrd. Doç. Dr. Ekin Öyken (İstanbul Üniversitesi)

Yönetici Editör/Managing Editor

Arş. Gör. M. Fatih Karakaya (İstanbul Üniversitesi)

Çeviri Editörleri/English Language Editors

ENAGO

Kevin A. Collins

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Ali Akyurt

Arş. Gör. Nuseybe Ağırman

Arş. Gör. Salih Ünüvar

Yayın Kurulu/International Editorial Board*

Yrd. Doç. Dr. Ayşen Şatıroğlu (İstanbul Üniversitesi, Türkiye)

Doç. Dr. Craig Browne (Sydney University, Avustralya)

Prof. Dr. David R. Segal (Maryland University, ABD)

Prof. Dr. Douglas Kellner (University of California, ABD)

Doç. Dr. Enes Kabakçı (İstanbul Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Glenn Muschert (Miami University, ABD)

Prof. Dr. İsmail Coşkun (İstanbul Üniversitesi, Türkiye)

Doç. Dr. J. Scott Brown (Miami University, ABD)

Prof. Dr. Jeffrey C. Alexander (Yale University, ABD)

Doç. Dr. Mehmet Samsakçı (İstanbul Üniversitesi, Türkiye)

Dr. Michael Illner (Bilimler Akademisi, Çek Cumhuriyeti)

Doç. Dr. Orhan Gürbüz (İstanbul Üniversitesi, Türkiye)

Doç. Dr. Oya Okan (İstanbul Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Philip Smith (Yale University, ABD)

Prof. Dr. Ryan Kelty (Washington College, ABD)

Prof. Dr. Sujatha Fernandes (City University of New York, ABD)

Prof. Dr. Timothy Shortell (City University of New York, ABD)

Prof. Dr. William Peter Baehr (Lingnan University, Hong Kong)

Prof. Dr. Yücel Bulut (İstanbul Üniversitesi, Türkiye)

***Ada göre alfabetik sırada In alphabetical order by name**

Tasarım ve Uygulama/Graphic Design
Semih Edis

Tashih/Proofreading
Mehmet H. Ramazanoğlu

Baskı Öncesi Hazırlık/Prepress
EDAM (Eğitim Danışmanlığı ve Araştırmaları Merkezi)
Web: www.edam.com.tr **Elektronik posta:** edam@edam.com.tr

Yayın Türü/Type of Publication
Yerel Süreli Yayın

Yayın Dili/Languages of Publication
Türkçe, İngilizce, Almanca, Fransızca/Turkish, English, German, French

Yayın Periyodu/Publishing Period
Altı ayda bir Haziran ve Aralık aylarında yayımlanır/Biannual (June & December)

Baskı ve Cilt/Press
Hamdiogulları İçve Dış Ticaret A.Ş.
Adres: ZübeydeZübeyde Hanım Mah. Elif Sokak No: 7/197 Altındağ, Ankara
Sertifika No: 35188
Tel: (0542) 695-7760 • **e-Posta:** hamdiogullari@hotmail.com

İletişim/Correspondence
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü
Ordu Cad. No: 196 34459 Beyazıt İstanbul
Telefon: +90 (212) 455-5700/15998
Web: http://tjs.istanbul.edu.tr/
Elektronik posta: sosyolojidergi@istanbul.edu.tr

Sosyoloji Dergisi; Clarivate Analytics Emerging Sources Citation Index (ESCI), ProQuest CSA Sociological Abstract, EBSCO SocINDEX (with Full Text), Emerging Sources Citation Index (ESCI) ve Index Copernicus tarafından taranmakta ve indekslenmektedir.

İçindekiler/Table of Contents

Editörden/Editorial

Klasik Kültürlerde Müzik ve Toplum 191

Research Article

Music and Ritual in China/Çin'de Müzik ve Ritüel 195

François Picard

Research Article

Towards a Sociology of Classical Greek Music/Klasik Yunan Müzik

Sosyolojisine Doğru 211

Mark Griffith

Research Article

Lyric Indecorum in Archaic Mytilene (and Beyond): Sappho F 99 c. 1.1–9 L-P =

Alcaeus F 303Aa V/Arkaik Mytilene'de (ve Başka Yerlerde) Lirik Şiire Konu Olan

Yakışsızlık: Sappho F 99 c. 1.1–9 L-P = Alcaeus F 303Aa V 259

Timothy Power

Research Article

Philologie de la Créolisation des Traditions Musicales du Maşriq/Maşrık Müzik

Geneklerinin Oluşturduğu Melez Müzik Dilinin Filolojisi 283

Nidaa Abou Mrad

Araştırma Makalesi

“Fem-i Muhsin” ya da Yaratıcı İcracı”/Fem-i muhsin” or the Creative Performer 315
Ersu Pekin

Araştırma Makalesi

Osmanlı Müsikiğinde “Havas Beğenisine Mahsusiyet”in Tezahürü Olarak Klasik
Üslûp/Classical Style as the Manifestation of Being Exclusive to the Elite Taste in the
Ottoman Music 343
Okan Murat Öztürk

Davetli Makale

Osmanlı Musikisinde Geleniğin Kendini Yenileme Gücü/The Self Renewal Power of the
Tradition in Ottoman Music 379
Fikret Karakaya

Research Article

A Typological Perspective of Artistic Tendencies in the Field of Persian
Classical Music in the 21st Century/21. Yüzyıl Klasik Fars Müziğindeki Sanatsal
Eğilimlerin Bir Tipolojisi 393
Arash Mohafez

Yazarlara Notlar 417
Notes for Contributors 419

Editörden/Editorial

Klasik Kültürlerde Müzik ve Toplum

Yirminci yüzyılın tanınmış bir müzikoloğu müzik filolojisi konulu kitabına iki alıntıyla başlar. İlki kompozisyon profesörü olan birinin “öğrencilerimin geçmişin dilini öğrenmeye ihtiyacı yok; artık atonal müzik yazıyorlar ve gerisi onları ilgilendirmiyor” ifadesidir. İkinci alıntıyı oluşturan şu sözü de Maurice Ravel kendi öğrencilerine söylemiştir: “Sizden öncekilerin on bin yılda keşfettiği şeyi idrak etmek için yirmi beş yıl kadar; olur da becerirseniz, katkıda bulunmak için ömrünüzün sonuna kadar vaktiniz var.” (Chailley, 1985, s. 3) Ravel’den yaptığı bu alıntıyla Jacques Chailley müzikoloji, tarih ve sosyolojiye eşit uzaklıktaki kendi yaklaşımını özetlemiştir adeta. Onun “müzik filolojisi” olarak tanımladığı, yeni bir araştırma alanı değildir; “Adorno takipçiliği” (Fr. Adornite) dediği indirgemeci sosyolojik/felsefi yorumlamaya da Schenker tarzı yapısalcı çözümlemeye de mesafeli (Molino, 2012), yeni bir yöntemdir. Buradaki “filoloji” terimiyle klasik filolojiye atıfta bulunulduğu, söz konusu yöntemin de metinle sınırlı bir filoloji kavrayışı değil, metinleri tüm ortaya çıkış şartlarıyla birlikte ve ilgili disiplinlerin yardımıyla değerlendiren bir yaklaşım olduğu açıktır. Bu ilişkide metin sadece müzik hakkındaki kaynaklara değil; beste, icra, beğeni ve aktarım gibi yönleriyle doğrudan müziğe de tekabül eder ve müzik tarihinin filolojiye dönüştüğü nokta da müziği bu yeniden kurma çabasıdır. Geçmişin müzik dilini müzisyen ile dinleyicinin, form ile içeriğin kültürlerde deneyimlenen gerçek ilişkileri üzerinden kurmaya çalışan bu tarihsel yöntem hangi adla anılırsa anılsın, sosyolojik bir bakışı içerecektir. Başka deyişle, gelenekle –her nasıl tanımlanıyorsa– kurulan ilişkiye sadece mevcut düşünce ya da sanat ürünlerine atfedilmiş toplumsal ve kültürel değerler açısından değil, bunların ortaya çıkışında belirleyici olan somut deneyimler üzerinden de bakmak ufuk açıcı olmaktadır.¹ Pekî, müzik sosyolojisinin müzik tarihine ihtiyacı var mıdır? Ya da müziğe bakarken bu alanları hâlâ birbirinden ayrı düşünebilir miyiz? Bizce Ravel’in bestecilik dışındaki alanlarda da karşılık bulan yukarıdaki sözünde bunun yanıtı da gizli. Elbette çağdaş müziğin her durumda geçmişin müzik diliyle açık ya da derinden bir ilişki kurmak zorunda olduğunu ya da müziğin günümüz toplumlarındaki varlığını geçmişteki benzer tezahürleri üzerinden okumak gerektiğini kastetmiyor –bu bizi o bildik, eskiler ile yeniler münakaşasına geri götürdü–, müzikal kültürlerin evrensel ve özgün yönlerini kavrayabilmek için sosyolojik yaklaşımın tarihsel bakış açısını da kapsaması ve doğru konumlandırması gerektiğini vurgulamak istiyoruz.

Geçmişin belirli anlarını yeniden canlandırmayı her daim deneyen, ama varlığını bu nostaljik yönelimdeki kanıksanmış erişilmezliğe borçlu olan klasik kavramı eski kültürlerin müziğini sosyoloji çerçevesinde ele almak açısından verimli görüldüğünden bu dosyanın konusunu “Klasik Kültürlerde Müzik ve Toplum” olarak belirledik. Bilindiği gibi, klasik kavramı, başta edebiyat ve sanat eleştirisindeki yeriyle Avrupa kültür tarihinin önemli, aynı zamanda da tartışmalı kavramlarından biri olarak, estetik paradigmalardan ve kanonların hem şekillenmesinde hem de yenilenmesi ve terk edilmesi süreçlerinde bilinçli yönelimlerin zeminini oluşturmuştur. Toplumların bu kavramın dayandığı Eski Yunan ve Roma’yla ilişki kurma biçimleri ret/kabul ikiliğini ne denli aşırıyorsa, klasik kültürün tanımı da o denli çeşitlidir ve bunda hiç şüphesiz antik dünyanın çok unsurlu yapısının da etkisi vardır. Diğer yandan, Avrupa’nın özellikle Rönesans’tan itibaren şekillendirdiği klasik kültür kavramının düşünce ve sanatta etkin olabilmeye başka yazılı kültürleri de kapsayacak biçimde genişlemesi şartıdır. Bu açıdan “klasik” terimi değişmez özelliklerle tanımlanmış bir olgudan ziyade bir ilişki kurma biçimini ifade eder (Porter, 2006). Biz de terimi müzik bağlamında bir kavramsal sınırlayıcı olarak değil; “seçkin”, “yüksek” veya başka terimlerle çok yönlü biçimde karşılaştırılabilecek, özellikle toplum–kültür–müzik üçgeninde sorgulanmaya

¹ Önemli bilgiler sağlıyorsa da geçmişin müziği söz konusu olduğunda özenle yaklaşılması gereken bu tür deneyimler en açık tanımını etnomüzikolojide bulur.

açık, kültürler üstü bir hareket noktası olarak düşündük. Çeşitli müzik kültürlerinde klasiği aramak yerine klasik kültürlerde müziği aradık; çünkü ikincisi ilkinin doğal olarak akla getirecek ama farklı müzik dillerinin kendine has yönlerinin çizilen çerçeve yüzünden silikleşmesini büyük ölçüde engelleyecekti. Bu yolla, (özellikle Batı müziğinde) klasik kavramını ortaya çıkaran ilişki türlerinin doğasına, benzerlik ve farklılıklar üzerinden yaklaşma olanağını da araştırmak istedik. İşte bu çerçevede bir araya gelen sekiz yazı klasik filolojiden müzik tarihine, etnomüzikolojiden müzik göstergebilimine uzanan bir disiplin; Çin, Eski Yunan, İran, Arap ve Osmanlı'yı içeren bir kültür; kuram ile icracılık deneyiminin buluştuğu bir bilgi ve yöntem çeşitliliği sunmaktadır.

François Picard, Çin'deki üç büyük inanç ve düşünce sistemi olan Konfüçyanizm, Daoizm ve Budizm'de ses, müzik, ritüel ilişkisini ele alıyor ve bunu yazılı kaynakları yeniden çözümleyerek değil etnomüzikolojinin bakış açısından ve Çin'de yıllarca yürüttüğü alan araştırmasının deneyimleri üzerinden kültürdeki müzik icrasına odaklanarak yapıyor. Söz konusu sistemler arasındaki rekabetin müzik–ritüel ilişkisi yönünden değerlendirildiği yazı ayrıca, ses ve müziğin farklı dünyaların birinden diğerine yani ruhani olandan seyirlik olana geçiş yapabilme özelliğine de şahitlik ediyor.

Mark Griffith, Arkaik ve Klasik Yunan tarihinde (MÖ yak. 750-320) çeşitli türden müziklerin icra edildiği farklı durumları eşsüremlerle bir bakış açısıyla gözden geçirerek, bu icraların farklı toplumsal işlevlerini ve dinleyiciler üzerinde bıraktığı (ya da bırakması beklenen) çeşitli etkileri ve ayrıca Yunan kültürünün, bünyesindeki geniş ve çok yönlü müzikal faaliyetlerle ilgili farklı tavır ve değerlerini tartışıyor. Klasik Yunan'a müzik sosyolojisi bağlamında nasıl bakılabileceğini sorarak mevcut yaklaşımları eleştirel bir gözle değerlendiren Griffith, Yunan müziğinin anında icra (İng. *liveness*) ve bedensellik (*corporeality*) yönü yanında toplumsal cinsiyet, statü ve etnisite farklarıyla ilgili özelliklerine de değiniyor.

Eski Yunan konulu diğer bir makale de Timothy Power'a ait. Sappho ya da Alkaios'un olduğu düşünülen bir fragmandan (Sappho F 99 L-P = Alkaios F 303A V) yola çıkarak, Arkaik Yunan lirik şiirinin bu iki önemli temsilcisinin yaşadığı dönemde, aristokrat Polyanaktidai ailesi ile Mytilene müzik kültürü arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışma, müziğin politik eleştiri işlevinin tarihsel kökenleri hakkında son derece ilginç bir örnek ortaya koyuyor. Bu fragmanda geçen *olisbodokos* (yapay fallus alan) kelimesini hem müzik hem cinsellikle ilgili anlamını göz önünde tutarak, Arkaik Mytilene ve daha geniş çerçevede Arkaik ve Klasik Dönem Yunan kültürünün sosyo-müzikal bağlamı içinde değerlendiren Power, bu şiirsel sövgü için yeni bir yorum önerisi sunuyor.

Klasik filoloji yönteminin sosyoloji ve müzikolojiyi de kapsayan geniş bir bakış açısıyla uygulandığı bu iki makaleden sonra, Nidaa Abou Mrad yukarıda kısaca değindiğimiz müzik filolojisi yöntemiyle, Maşrik kültür coğrafyasının Hristiyanlığın ilk dönemlerinden Nahda'ya uzanan renkli tarihini müzik dilindeki etkileşimler açısından incelemiştir. Mrad'ın yaklaşımı müzik göstergebilim yönteminin farklı müzik kültürlerine uygulanışına da iyi bir örnektir.

Ersu Pekin, Osmanlı müziğine göstergebilimin, özellikle de Peirce'in temel kavramları ışığında bakarak, İstanbul kültüründe icracı–eser–dinleyici ilişkisini, müzik meclislerindeki özgün şartları içinde ele alıyor. Müzikal birikimin notayla değil meşk yoluyla aktarıldığı bu kültürün müzisyenler kadar İstanbul zürefası, çok dinli ve dilli demografik yapısıyla İstanbul seçkini ve halkı tarafından kurulduğunu vurgulayan Pekin, Osmanlı müzisyeni için önerdiği “yaratıcı icracı” kavramıyla da bu müzik dilinin oluşum ve değişim şartlarıyla ilgili önemli bir tespitte bulunuyor.

Okan Murat Öztürk, Osmanlı toplumunda bir yetiştirilme ve kültürlenme ölçütü olarak ele aldığı havas/avam ayırımının müzikal beğeniye ne ölçüde yansıtıldığını araştırdığı makalesinde, havas

beğeni için bestelenen eserlerin, üslup farklılığı üzerinden özel ve ayrıcalıklı hale geldiği üzerinde duruyor. Öztürk, Osmanlı elitinin müzik sanatını himaye ederken kendi beğenilerini yansıtan incelikli bir klasik üslubun gelişimini de sağlamak beklentisinde olduğuna dikkat çekiyor.

Yine Osmanlı kültürüyle ilgili bir yazıda Fikret Karakaya, Osmanlı müziğinde geleneğin kendini yenileme gücünü inceliyor. Unutulmuş 16 ve 17. yüzyıl çalgılarıyla Ali Ufki, Kantemir ve Kevserî tarafından notaya alınmış dönem eserlerini icra etmek için Bezmârâ Topluluğu'nu kuran Karakaya'nın yazısı, müzik tarihi ve kuramından çalgıların yapımına ve icraya uzanan bu önemli müzikolojik deneyimin bir nevi güncesi niteliğinde.

“Klasik Kültürlerde Müzik ve Toplum” dosyasının son makalesinde Arash Mohafez, Fars klasik müziğinin 20. yüzyıldaki alımlanışını ele alarak, çağdaş İran toplumunda bu müzikle ilgili farklı sanatsal eğilimlerin özgün bir antropolojik/etnomüzikolojik tipolojisini sunuyor. Bu çağdaş eğilimleri sınıflandırırken Kaçar müzik geleneği mirasına göre konumlarını temel alan Mohafez, 2005 yılından itibaren şekillenmeye başlayan, müzisyen olarak bizzat içinde yer aldığı “neoklasik akım” hakkında da önemli bilgiler veriyor.

Toplum, dil, kültür ve müziklere ilişkin oldukça geniş bir alanı kapsayan bu konuyu başka kadim geleneklerin yanı sıra; Latin, Bizans, İslam orta çağlarını; Rönesans'tan günümüze kadar Avrupa'ya ve bunlardan doğrudan etkilenen başka dönem ve kültürleri de içerecek çok yazarlı bir kitapta daha da derinleştirmenin verimli olacağı kanısındayız. Nitekim farklı müzik, disiplin ve yaklaşımların bir araya gelmesini sağlayan bu sekiz yazı arasında son derece ilginç kesişme noktaları oluşmuş durumda. Örneğin, Avrupa kökenli modern deneyimlerin aksine eski toplumların birçoğunda dinleyicinin seçkin kabul edilen müziklerde bile, icracıyı mutlak bir sessizlik ve hareketsizlik içinde takip eden, bu anlamda “etkisiz” bir katılımcı olmadığı ve icrayı çeşitli biçimlerde yönlendirdiği, Eski Yunan bağlamında Griffith, Osmanlı müzik meclisleri konusunda Pekin tarafından vurgulanmıştır. Klasik kültürlerde müziğin; toplumsal yaşamdaki, özellikle de dinsel ritüellerdeki farklı işlevleri hakkında Picard, Griffith ve Mrad'taki; toplumsal statü, cinsiyet, kimlik ve beğeniyle ilişkisi konusunda Griffith, Power, Pekin ve Öztürk'teki ilgili bölümler karşılaştırılabilir. Picard'ınkini ayrı tutarsak tüm yazılar Doğu Akdeniz'in binlerce yıllık müzik tarihinin bir etkileşimler tarihi olduğunu bir kez daha ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda yeni katkılar ve okumalarla kesişim noktalarının çoğalmasını, belirginlik kazanacak benzer ve farklı yönlerin bize müzik ve topluma ilgili daha da fazla bilgi sağlamasını umuyoruz.

Böylesine yetkin yazarlar katkıda bulunmasaydı bu sayı bir hayal olarak kalmaya mahkûm olurdu, bu yüzden kendilerine yürekten teşekkür ederiz. Diğer yandan, bizi bu konuda teşvik etmekle kalmayıp, desteğini her an hissettiren Prof. Dr. İsmail Coşkun'a da teşekkürü borç biliriz; onun girişimi olmasaydı böyle bir hayal kolay kolay kurulmazdı. Son olarak, editörlük sürecinin her aşamasında yardımlaştığımız Arş. Gör. M. Fatih Karakaya başta olmak üzere; dinleyen, söyleyen, çeviren, okuyan herkese emek ve katkıları için teşekkürler.

Yrd. Doç. Dr. Ekin Öyken

Sayı Editörü

Kaynakça

- Chailley, J. (1985). *Éléments de philologie musicale*. Paris: Alphonse Leduc.
- Molino, J. (2012). Comment écrire l'histoire de la musique? Réflexions sur la philologie musicale de Jacques Chailley. *Musurgia*, 19, 45–58.
- Porter, J. I. (2006). What is “Classical” about classical antiquity? In J. I. Porter (Ed.), *Classical pasts: The classical traditions of Greece and Rome* (pp. 1–68). Princeton & Oxford: Princeton University Press.